

Enzymy

Časová náročnost:	120 minut (+ 2 h pozorování)	Místo výuky:	laboratoř
Zařazení tematického celku:	Biochemie – enzymy; SŠ		
Bezpečnost:	Práce s potravinami – důraz na zákaz konzumace v laboratoři, práce se sklem, zkoumání hmatem – rukavice či důkladné mytí rukou		
Výukové cíle:	Žák ovlivňuje průběh chemických reakcí a z pozorování vyvodí obecné závěry o enzymech. Žák interpretuje výsledky pozorování více smysly.		

Pomůcky: kádinky, nůž či struhadlo, plotýnka, zkumavky, stojan na zkumavky, stopky, sklenice, plátno, lžička, mísa či sklenice na vodní lázeň (vhodné je i sítko či třecí miska)

Chemikálie: čerstvé ovoce (ananas, kiwi, zázvor, jablko, citron), želatinoví medvídci, potraviny (paprika, játra, křen, brambory...), mléko, voda

Příprava:

- Příprava potřebných chemikálií a pomůcek, tisk pracovních listů (PL)

Osnova:

Aktivita (čas)	Popis	Pomůcky	Poznámka
Organizace cvičení (5 min)	Učitel žákům popíše průběh cvičení.	PL pro žáky	Učitel klade důraz na bezpečnost a podrobné zapisování pozorování.
SAMOSTATNÁ PRÁCE ŽÁKŮ pořadí pokusů si studenti mohou upravit dle svých preferencí			
Medvědožravé ovoce (a) (20 min + 2h pozorování)	Želatinový medvídek se rozkládá vlivem proteas	3–5 druhů čerstvého ovoce (ananas, kiwi, jablko, citron; vhodný je i zázvor), kádinky, nůž či struhadlo, želatinoví medvídci	Proteasy z ovoce Pokus trvá alespoň 4 hodiny (ideální je celodenní pozorování)

Medvědožravé ovoce (b) (30 min + 2h pozorování)	Srovnání kompotované vs. uvařené vs. čerstvé ovoce	Čerstvý ananas, kompotovaný ananas, horká voda, plotýnka, kádinky, nůž či struhadlo, želatinoví medvídci	Proteasy z ovoce – pokračování předchozího Pokus trvá alespoň 4 hodiny (ideální je celodenní pozorování)
Katalasy v potravinách (25 min)	Srovnání obsahu katalasy v ovoci a zelenině rozkladem H ₂ O ₂	5 druhů potravin (jablko, citron, paprika, brambora, játra, křen, ...), nůž, 5 zkumavek, stojan na zkumavky, 10% roztok H ₂ O ₂ , stopky	Detekce sluchem Nejvíce katalasy je v játrech, bramboře a křenu, nejméně v jablku a citronu
Domácí tvaroh s pomocí enzymů (30 min)	Srážení mléka pomocí enzymů z ovoce (z ananasu)	Mléko, čerstvé ovoce s vysokým obsahem proteas (ananas, kiwi), vodní lázeň, sklenice, plátno, lžička	–
ÚKLID + SPOLEČNÁ REFLEXE			
Úklid + reflexe (10 min)	Úklid (při dostatku času společná reflexe a diskuze nad způsoby pozorování)	–	Otázky viz PL pro žáky

Modifikace a vylepšení:

- Laboratorní cvičení lze zkrátit rozdělením žáků do skupin, kdy každá skupinka bude mít za úkol provést 1 pokus. Následně si skupiny budou prezentovat výsledky jednotlivých pokusů. Potom je vhodné rozdělit pokusy mezi studenty tak, aby každá skupina dělala 1 z pokusů s gumovými medvídky a během čekání na výsledky buď domácí tvaroh nebo katalasy v potravinách.
- Na začátku laboratorního cvičení je potřeba zdůraznit, že žáci v laboratoři nesmějí nic ochutnávat. Pokud cvičení probíhá v obyčejné třídě mimo laboratoř, je vhodné oddělit pokus s katalasami a rozkladem peroxidu vodíku, poté je možné ostatní výsledky experimentů zkoumat i chutí.
- Pokusy s gumovými medvídky trvají dlouhou dobu – ideální je pozorovat je i po skončení praktik např. během přestávky. Pokud počkáme do druhého dne, medvídek ve šťávě z kiwi či ananasu se úplně rozpustí.
- Většinu pokusů je vhodné pozorovat hmatem.

- Gumové medvídky lze alternovat obyčejnou želatinou. Je možné ji buď uvařit a nalít do stejných misek nebo z ní vytvořit stejně velké kostky v silikonové formě na led.

- **K jednotlivým pokusům:**
 - Z čerstvého ovoce je vhodné vždy použít alespoň kiwi nebo ananas, které obsahují vysoké množství proteas. Gumový medvídci se budou rozkládat i působením citronu, protože obsahuje kyselinu citronovou, která způsobí denaturaci želatiny.
 - Z potravin je vhodné využít brambory, papriku či játra, které jsou bohaté na katalasy.
 - Výroba domácího tvarohu se objevuje i v tematickém celku *Vliv podmínek na průběh reakcí*. Pokud učitel s žáky tento pokus již provedl, může pracovat badatelským přístupem: zeptat se žáků, jak by vytvořili domácí tvaroh, pokud mají mléko, ale nemají ocet pro sražení. Zároveň lze propojit téma enzymů s podmínkami reakce.
 - Složení gumových medvídků mohou žáci přečíst přímo z obalu.

Jména:

Třída:

Datum:

Čas	Výsledky pozorování

1. Z čeho se skládají gumoví medvídci?
2. Co se stane, když medvídci zreagují s proteasami?
3. Ve kterém ovoci je nejvíce proteas?

Experimentuj

*Pokud **ovoce upravíme**, budou proteasy fungovat stejně? Jde se vařit!*

1. Připrav si plotýnku, kádinku (250ml či 500 ml), **čerstvý a kompotovaný ananas**, struhadlo a **gumové medvídky**.
2. Čerstvý ananas nastrouhej a vymačkej z něj co nejvíce **šťávy** (minimálně 50 ml). 2/3 šťávy nalij do větší kádinky, vlož na plotýnku a **přiveď k varu**. Jakmile šťáva začne bublat, sundej ji z plotýnky a nech ji zchladnout na pokojovou teplotu.
3. **Kompotovaný ananas** také nastrouhej a vymačkej z něj co nejvíce šťávy. Tu můžeš doplnit šťávou z kompotu.
4. Do **3 kádinek** (50 ml) vlož gumové medvídky. Prvního zalij neupravenou šťávou z čerstvého ananasu, druhého zalij šťávou, která prošla varem a třetího zalij šťávou z kompotovaného ananasu. Ve všech případech musí být medvídek úplně ponořený.

Jména:

Třída:

Datum:

Zkoumej a propojuj

1. Medvídky pozoruj a každých 30 minut si zaznamenej své pozorování.

Čas	Výsledky pozorování

2. Co se stalo s proteasami po povaření ananasové šťávy?

3. Co se stalo s proteasami v kompotovaném ananasu?

4. Změnou podmínek můžeme změnit aktivitu enzymů. Uveď 3 podmínky, jejichž změnou ovlivníme funkčnost enzymů.

Experimentuj

Potraviny neobsahují pouze proteasy, ale i **katalasy**. Prozkoumej jejich výskyt.

1. Do stojanu si připrav **5 zkumavek**. Do každé z nich vlož 1 podobně veliký kousek (cca 1 cm³) potravin (jablko, citron, paprika, brambora, játra, křen...).
2. Poté do všech nalij cca **4 ml zředěného H₂O₂** (10%). Pozoruj sluchem, jestli je v některé zkumavce rozkládán peroxid rychleji než v jiné. Své pozorování zapiš do tabulky.

Zkoumej a propojuj

1. Do tabulky zapiš výsledky pozorování:

Zkumavka	Potravina	Reakce
1		žádná / pomalá / bouřlivá
2		žádná / pomalá / bouřlivá
3		žádná / pomalá / bouřlivá
4		žádná / pomalá / bouřlivá
5		žádná / pomalá / bouřlivá

2. Která potravina nebo potraviny obsahují nejvíce katalas a jak jsi to poznal? Která jich obsahují nejméně?

Experimentuj

Enzymy nacházejí velké využití v biotechnologiích. Jednou z nich je **potravinářství**, kterou teď sám prozkoumáš.

1. Uklid' si své pracovní místo. Poté si připrav kovovou mísu nebo hrnec, sklenici, lžiči a čisté plátno.
2. Do sklenice nalij **100 ml čerstvého mléka**.
3. Do mísy či hrnce nalij vroucí vodu a opatrně dovnitř vlož sklenici. Počkej 10 minut.
4. V mezičase si **odšťavni čerstvý ananas** (nejlépe nastroháním na malé kousky a poté vymačkáním šťávy z těchto kousků). Potřebuješ cca 25 ml šťávy.
5. Šťávu z ananasu přilij k mléku a pořádně promíchej. Směs míchej, dokud nevznikne velké množství **sraženiny**.
6. Z mísy vylíj teplou vodu a vlož dovnitř plátno. Mléčnou směs ze sklenice přelij na plátno. Poté ze směsi vymačkej přebytečnou syrovátku. Pokud jsi pokus prováděl mimo laboratoř, můžeš ochutnat domácí tvaroh i okapanou syrovátku.

Jména:

Třída:

Datum:

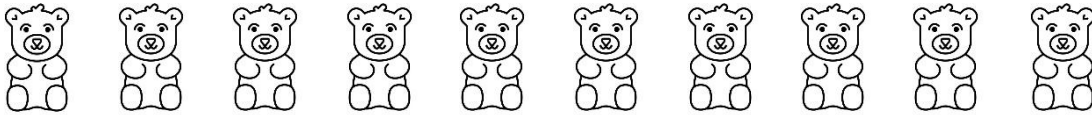
Zkoumej a propojuj

1. Co se stalo s mlékem po přidání ananasové šťávy?
2. Narušili jsme strukturu bílkoviny. Který enzym nacházející se v ananasu se na tomto procesu podílel?

Zamysli se

Kolik gumových medvídků z 10 si zasloužíš za tuto laboratorní práci?

Proč si zvolil právě toto množství?

Co tě dnes během laboratorního cvičení překvapilo?

S čím jsi dnes nebyl spokojený? Jak to můžeš příště zlepšit?

Napiš 10 klíčových slov, které vystihují dnešní laboratorní cvičení:

Na závěr uveď 1 informaci, kterou si odnášíš do běžného života:

ŘEŠENÍ PRACOVNÍHO LISTU PRO ŽÁKY – Enzymy

Zamysli se

Enzymy plní v organismech funkci **biokatalyzátorů**, což znamená, že umožňují některým chemickým reakcím, aby proběhly, nebo **urychlily** jejich průběh. Skládají se z **proteinů**, proto je jejich funkčnost závislá na **pH** a **teplotě**. Plní mnoho funkcí: katalasa urychluje **rozklad** H_2O_2 na vodu a **kyslík**, proteasy rozkládají **proteiny**, amylasy rozkládají **škrob**... Proto mají široké využití v biotechnologiích např. **v pracích prášcích, v potravinářství pro výrobu mléčných výrobků, kysaných výrobků, v lékařství a farmacii.**

Experimentuj

Začneme zkoumáním **proteas**. Najdeme je v ovoci a zelenině, ale mají vždy stejnou koncentraci?

1. Připrav si **gumové medvídky, 3–5 druhů čerstvého ovoce** a stejné množství malých kádinek (50 ml).
2. Do každé kádinky vlož jednoho gumového medvídka. Medvídka **v první kádince** zalij destilovanou **vodou** tak, aby byl celý ponořený.
3. Ovoce **odšťavni**. Můžeš jej např. nastroumat a vymačkat šťávu přes sítko (ideální pro zázvor a ananas), či nakrájet na menší kousky a vymačkat.
4. Do každé kádinky nalij šťávu z jednoho druhu ovoce tak, aby byl celý gumový medvídek ponořený.
5. Pozoruj a každých 30 minut si zaznač do tabulky změny v pozorování

Zkoumej a propojuj

Popiš své pozorování do tabulky níže. Zaměř se na strukturu medvídků, ke zkoumání použij hmat. Nezapomeň si po každém zkoumání umýt ruce, aby sis nekontaminoval jednotlivé roztoky.

Čas	Výsledky pozorování
30 min	Gumoví medvídci ve šťávě ovoce s vysokým obsahem proteas se rozpouštějí a zmenšují (ananas, kiwi, zázvor). Rámcově je jejich rozpuštění výrazné až po 4h, úbytek lze pozorovat i po 2h.
1 h	
1h 30 min	V ostatních kádinkách medvídci nabobtnají a zvětší se (zejm. ve vodě)
2 h	

Jména:

Třída:

Datum:

1. Z čeho se skládají gumoví medvídci?

Z želatiny – živočišného či rostlinného původu (agarová želatina)

2. Co se stane, když medvídci zreagují s proteasami?

Želatina se začne rozkládat – proteasy štěpí peptidickou vazbu bílkovin, ze kterých se želatina skládá.

3. Ve kterém ovoci je nejvíce proteas? **Ananasu, kiwi, příp. zázvoru**

Experimentuj

Pokud **ovoce upravíme**, budou proteasy fungovat stejně? Jde se vařit!

1. Připrav si plotýnku, kádinku (250ml či 500 ml), **čerstvý a kompotovaný ananas**, struhadlo a **gumové medvídky**.
2. Čerstvý ananas nastrouhej a vymačkej z něj co nejvíce **šťávy** (minimálně 50 ml). 2/3 šťávy nalij do větší kádinky, vlož na plotýnku a **přiveď k varu**. Jakmile šťáva začne bublat, sundej ji z plotýnky a nech ji zchladnout na pokojovou teplotu.
3. **Kompotovaný ananas** také nastrouhej a vymačkej z něj co nejvíce šťávy. Tu můžeš doplnit šťávou z kompotu.
4. Do **3 kádinek** (50 ml) vlož gumové medvídky. Prvního zalij neupravenou šťávou z čerstvého ananasu, druhého zalij šťávou, která prošla varem a třetího zalij šťávou z kompotovaného ananasu. Ve všech případech musí být medvídek úplně ponořený.

Zkoumej a propojuj

1. Medvídky pozoruj a každých 30 minut si zaznamenej své pozorování.

Čas	Výsledky pozorování
	Kompotovaná šťáva z ananasu ani převařený ananas by neměli rozkládat želatinu, případně ji budou rozkládat výrazně pomaleji.
	Medvídky je vhodné pozorovat alespoň 2h, spíše 3–4h.

2. Co se stalo s proteasami po povaření ananasové šťávy?

Došlo k jejich denaturaci, čímž ztratily svou katalytickou funkci.

Jména:

Třída:

Datum:

3. Co se stalo s proteasami v kompotovaném ananasu?

Ovoce při tvorbě kompotu prochází varem – opět dojde k denaturaci enzymů.

4. Změnou podmínek můžeme změnit aktivitu enzymů. Uveď 3 podmínky, jejichž změnou ovlivníme funkčnost enzymů.

Teplota, pH, přidání inhibitorů...

Experimentuj

Potraviny neobsahují pouze proteasy, ale i **katalasy**. Prozkoumej jejich výskyt.

1. Do stojanu si připrav **5 zkumavek**. Do každé z nich vlož 1 podobně veliký kousek (cca 1 cm³) potraviny (jablko, citron, paprika, brambora, játra, křen...).
2. Poté do všech nalij cca 4 ml zředěného H₂O₂ (10%). Pozoruj sluchem, jestli je v některé zkumavce rozkládán peroxid rychleji než v jiné. Své pozorování zapiš do tabulky.

Zkoumej a propojuj

1. Do tabulky zapiš výsledky pozorování:

Zkumavka	Potravina	Reakce
1	jablko	žádná / pomalá / bouřlivá
2	citron	žádná / pomalá / bouřlivá
3	brambora	žádná / pomalá / bouřlivá
4	játra	žádná / pomalá / bouřlivá
5	paprika	žádná / pomalá / bouřlivá

2. Která potravina nebo potraviny obsahují nejvíce katalasy a jak jsi to poznal? Která jich obsahují nejméně?

Pokud pozorujeme bouřlivou reakci (tedy unikající bublinky kyslíku vznikající rozkladem H₂O₂), obsahují potraviny vysoké množství katalas např. játra, brambora, křen či paprika. Nejméně jich najdeme v citronu či jablku.

Experimentuj

Enzymy nacházejí velké využití v biotechnologiích. Jednou z nich je **potravinářství**, kterou teď sám prozkoumáš.

Jména:

Třída:

Datum:

1. Uklid' si své pracovní místo. Poté si připrav kovovou mísu nebo hrnec, sklenici, lžíci a čisté plátno.
2. Do sklenice nalij **100 ml čerstvého mléka**.
3. Do mísy či hrnce nalij vroucí vodu a opatrně dovnitř vlož sklenici. Počkej 10 minut.
4. V mezičase si **odšťavni čerstvý ananas** (nejlépe nastrouháním na malé kousky a poté vymačkáním šťávy z těchto kousků). Potřebuješ cca 25 ml šťávy.
5. Šťávu z ananasu přilij k mléku a pořádně promíchej. Směs míchej, dokud nevznikne velké množství **sraženiny**.
6. Z mísy vylij teplou vodu a vlož dovnitř plátno. Mléčnou směs ze sklenice přelij na plátno. Poté ze směsi vymačkej přebytečnou syrovátku. Pokud jsi pokus prováděl mimo laboratoř, můžeš ochutnat domácí tvaroh i okapanou syrovátku.

Zkoumej a propojuj

1. *Co se stalo s mlékem po přidání ananasové šťávy?*
Mléčné bílkoviny se srazily. Došlo k denaturaci, kdy se změnila sekundární, terciární a kvartérní struktura bílkoviny.
2. *Narušili jsme strukturu bílkoviny. Který enzym nacházející se v ananasu se na tomto procesu podílel?* **proteasa**